

H. P. S. SCHREUDER SOM SPRÅKFORSKER

AV C. M. DOKE

Biskop Schreuder har æren for å ha skrevet den første fullstendige grammatikk for zuluspråket. Boken kom ut i Christiania i 1850, altså for hundre år siden.

Like før hadde det vært trykt to korte fremstillinger av språkets grammatikalske struktur i «Journal of the American Oriental Society», skrevet av to misjonærer i «American Board Mission». Den ene var J. C. Bryant, som i mars 1848 skrev en liten artikkel på 16 sider om zuluspråket. Den andre var Lewis Grout, som i mars og april samme år skrev sin avhandling om «Zulusk og andre dialekter i det sydlige Afrika». Avhandlingen var på 40 sider. Derav var halve sidetallet viet en klassifisering «av dialekter». Grout fortsatte siden sitt studium og offentliggjorde i 1859 en meget detaljert og mesterlig avhandling om zulugrammatikken. Tittelen var: «Isizulu: A Grammar of the Zulu Language». Her gikk han helt inn for og anvendte Lepsius' «standard-alfabet». Senere ble Grout så implisert i kontroverser om ortografi at det førte til at han tidlig trakk seg tilbake og reiste til Amerika igjen.

For å forstå den språkvitenskapelige bakgrunn for Schreuders arbeid må enda et navn nevnes. Den dynamiske misjonærpersonlighet, biskop Colenso fra Den engelske kirke, begynte i 1850-årene sitt studium av zuluspråket. I 1855 ga han ut en elementær grammatikk for zuluspråket («An Elementary Grammar of the Zulu-Kafir Language»), en liten bok som kom ut i flere opplag. Under tittelen «First Steps in Zulu» ble den brukt i stor utstrekning av engelske misjonærer og andre som lærte språket.

I midten av det 19. århundre ble det altså arbeidet ganske meget med zulugrammatikken, og dessuten med ordbøker. Perrin publiserte sine to små ordbøker i 1855, og Døhne sin større «Zulu-Kafir Dictio-

GRAMMATIK

FOR

ZULU-SPROGET,

FORFATTET AF

H. P. S. SCHREUDER,

ordineret Præst og norsk Missionær i Sydafrika.

Med Fortale og Anmærkninger

af

C. A. Holmboe,

Professor i de österlandske Sprog ved Norges Universitet.

Universitets-Program for 1ste Halvaar 1850.

CHRISTIANA.

Trykt hos W. C. Fabritius.

1850.

nary» i 1857. Men Schreuders grammatikk var den første monografi om emnet som ble trykt.

I hvilken grad sto Schreuder i gjeld til andre forskere på bantuspråkernes område i sitt arbeid med å finne en metode til å løse zulu-grammatikkens problemer? Samme år (1850) publiserte Krapf sitt kjente verk om swahilispråket, likeså Appleyard sitt verk om xhosaspråket. Det siste er en milepel i bantugrammatikkens historie. Det er bemerkelsesverdig at disse tre grammatikkene så dagens lys i det samme år. Schreuder kan ikke ha overtatt noe i sin grammatiske metode fra Krapf eller Appleyard. De eneste arbeider som er eldre enn Schreuders, er W. B. Boyce's «Grammar of the Kafir Language» (1834, 2. utg. 1844), J. Archbell's «Grammar of the Bechuana Language» (1837), og E. Casalis' «Etudes sur la langue Sechuana» (1941). Den grammatiske delen av «Casalis» er en blott og bar skisse, der verbet er grundigst behandlet, mens «Archbell» er en slavisk etterlikning av «Boyce». Boyce var pioneren, og det er derfor fra hans verk vi må vente at Schreuder eventuelt har mottatt impulser.

Det er ikke tvil om at Boyce's pionerarbeid var en veileder for Schreuder, som det var for mange andre. Dette er særlig tilfellet når det gjelder Boyce's klare fremstilling av det som han kalte «den evfoniske eller alliterale samklang» («euphonic or alliteral concord»). Schreuder refererte til denne betegnelsen på side 13, og ga illustrasjoner på en liknende samklang (dog med suffiks) på norsk, latin og gresk. Men Schreuder fulgte ikke Boyce i hans metode når det gjelder nummerering av klasser. Boyce stilte entall og flertall sammen i en klasse, men Schreuder skapte sin egen metode med nummerering av hver prefiks-type særskilt. For zulusk satte han opp 13 klasser, 6 for entall, 5 for flertall, og 2 som ikke betegnet noe tall. Her viser han en betydelig filologisk skarpsindighet. Denne metoden anvendte siden Bleek og Meinhof i sine sammenliknende studier, et felt hvor den er særlig verdifull. Men for studier i et enkelt språk er Boyce's metode igjen blitt den vanligste.

Når det gjelder forståelsen og behandlingen av den fonetiske siden ved språket var denne meget mere detaljert hos Schreuder enn hos Boyce. Schreuder var langt forut for sin tid i sine forslag til ortografi. Mens Boyce og hans kolleger brukte tegnene *c*, *q* og *x* til

å representere «klikk-lydene» — et ikke synderlig heldig grep — så valgte Schreuder dristig sin egen vei og laget tre spesielle tegn. Her foregrep han bruken av spesielle tegn for «klikk-lydene», slik disse fremdeles er brukt i nama-hottentot-språket. Skjønt Schreuders tegn var tungvinte, så lå det et helt riktig ortografisk prinsipp til grunn for dem. Dersom dette prinsipp var blitt alminnelig anerkjent og gjennomført, ville en senere blitt spart for mange ortografiske kvaler. (Ennå i dag volder bruken av *c* for en «klikk» i ndebelespråket besvær for språklærerne, siden det samme tegnet i det tilstøtende shonadistriktet blir brukt for engelsk «ch».)

Schreuder gikk meget lengre og fant opp tegn for de lydene som nå blir betegnet ved *j*, *hl*, *dl*, *sh*, *tsh* og *kl*. Resultatet ble en ortografi-type som var helt forskjellig fra den som ble brukt av andre misjonere på den tiden. Schreuders ortografi ble brukt av de norske misjonærene i ganske lang tid, og jeg har eksempler på at den ble brukt i publikasjoner trykt så sent som i 1886. Disse er i dag verdifulle «Africana». Men Schreuders metode ble ikke alminnelig godtatt. Da Markus Dahle ga ut sin grammatikk i 1893, brukte han samme ortografi som de andre misjonene.

Trass i sin omhu for riktigst mulig ortografisk gjengivelse, forvekslet Schreuder av og til *sh* og *tsh*, og stundom oppfattet han ikke nasalen i sammensetningen *ng*, når den forekom i begynnelsen av ord. I denne forbindelse er den ikke lett å oppdage. Liknende utelatelser av nasal kan en finne i tidlige skrifter også av andre misjonærer. Boyce skrev f. eks. *do tanda* (*ndothanda*). På samme måte skrev Schreuder *gi bonile* (*ngibonile*).

Når det gjelder deling av ord, så var Schreuder mer tilbøyelig til å dele opp enn Boyce. Og skjønt disjunktiv skrivemåte på bantuspråkene nå i alminnelighet er kommet i vanry, så skal en merke seg at som tilhenger av denne skrivemåten var Schreuder meget mer konsekvent enn Boyce. Han skrev f. eks. *si ya bona* hvor Boyce skrev *siya bona*. Og han fulgte sine disjunktive prinsipper så langt som til å skrive en semi-vokal i slutten av en ord-del, f. eks. *ukw apula*, *ukw enza*. En finner i hans grammatikk også slike merkelige eksempler på deling som *ng uwe* og *w aka*. Han brukte dog konjunktiv

skrivemåte for å uttrykke eiendomsforhold, likeså i forbindelse med konjunktivpartikelen *na-* — slik som Boyce gjorde på xhosaspråket.

Schreuders behandling av lokativ, av diminutiv og passiv forteller om hans klare oppfatning av palatalisering, så vel som av de alminnelige formregler. Med hensyn til «kasus», som en nå ikke lenger mener har sin anvendelse på bantuspråkene, fulgte han nærmest det klassiske skjema. Han stilte opp fire kasus for substantiver på zulusk: 1) «Rodcasusen», som brukes når substantivet er subjekt eller objekt, 2) «Status constructus» eller genitiv, 3) «Locativ» og 4) «Vokativ». Schreuders betegnelse «lokativ» var et heldig grep. Boyce brukte den uanvendelige betegnelsen «ablativ». I sin behandling av «konstruktiv» (en betegnelse som i forbindelse med bantuspråkene er mer anvendelig enn «genitiv», og nå erstattet med «possessiv») viste Schreuder et bedre kjennskap til detaljer enn Boyse. Han unngikk den feilen som Boyce gjorde da han satte opp *waka* og *yika* som alternativ til bruken av *ka* etter substantiv med prefiksene *um-* og *in-*.

Naturlig nok er meget av hans arbeid påvirket av den klassiske grammatikks metoder. Hans behandling av de forskjellige språklige fenomener er ikke desto mindre mesterlig. Det skulle ha vært gjort nærmere rede for innholdet av de ulike grupper av substantiv. Og det er — naturlig nok — mange ting en savner i hans nybrottsarbeid. Men han hadde f. eks. et sjeldent godt grep på den vanskelige konstruksjon av relativsetninger.

Schreuders verk bærer i det hele preg av å være en virkelig nybrottsbedrift. Uten tvil fikk han impulser fra det tidligere arbeid av Boyce, men han lot ikke dette fordunkle sin egen dømmekraft. Og han la for dagen en filologisk dyktighet av rang.